



### Праліси в центрі Європи. Путівник по лісах Карпатського біосферного заповідника

Бірсендорф: WSL; Рахів: КБЗ, 2003. — 192 с.

Автори путівника звертають увагу читачів на те, що Карпатський біосферний заповідник розташований у Закарпатській області, що відноситься до Центральної Європи, а не Східної, як більшість інших областей України. Цю тезу підтверджує те, що на території заповідника знаходиться пам'ятний знак — символ того, що у 1887 р. саме тут було встановлено географічний центр Європи.

Ліси, переважно з хвойних *Picea abies* (L.) Karst. та *Abies alba* Mill., але також *Fagus sylvatica* L., займають на території заповідника найбільш площі, значна їх частина є пралісами чи лісами, близькими за своєю структурою до природних. Автори путівника цілком слушно називають ці ліси спадщиною європейського значення, тому найважливішою метою даної книги вони поставили показати цінність та унікальність лісів на території заповідника, а також виключну цінність самого заповідника.

Авторський колектив рецензованої книги складається з 20 чоловік, 11 з яких є співробітниками Карпатського біосферного заповідника (КБЗ) на чолі з директором Ф.Д. Гамором, а 9 — це колеги зі Швейцарського федерального Інституту досліджень лісових та снігових ландшафтів (WSL). Мета книги виходить за межі ілюстрованого довідника, вона значно ширша, а саме звернути увагу на значення Закарпаття як геополітичного регіону між Східною й Західною Європою. Автори різнобічно обґрунтували цю думку, тому в путівнику по лісах КБЗ значне місце займає розгляд ландшафтних та історичних особливостей, етносу, погодних умов та землекористування всього Закарпаття. Вважаю також цілком логічним, що автори приділили велику увагу

історії створення Карпатського біосферного заповідника, його структурі, роботі й перспективам розвитку.

Важливою складовою частиною даної книги є також кольорові фотографії чудової якості та численні карти та схеми (разом близько 250).

Мені здається доречним у цій короткій рецензії звернути увагу на друковані в книзі «Правила поведінки у біосферному заповіднику» і «Карпатську екорегіональну ініціативу». Перші нагадують широкому колу читачів про те, як можна і треба поводитись на заповідній території, а друга повідомляє, що вищезгадана ініціатива охоплює пропозиції семи країн Європи, а саме Австрії, Польщі, Словаччини, Чеської Республіки, Угорщини, Румунії та України (а саме керівництва КБЗ) на підставі рішень Всесвітнього фонду природи.

Далі я хочу відмітити, що цілком слушно основний обсяг книги присвячений природним лісам і пралісам на території КБЗ, причому чітко простежується історичний екскурс, зі згадкою вражень від відвідин лісів у Східних Карпатах у кінці ХІХ століття ерцгерцогом Австро-Угорщини Рудольфом, у 1930 р. — швейцарським інженером сільського господарства Конрадом Ротом та у 1994 р. зацікавлених у пралісах осіб з Австрії, Швейцарії та Ліхтенштейну. Наведено і серйозний сучасний документ, який свідчить про те, що з загальної площі лісів на території КБЗ (44 тис. га) майже третина припадає на праліси й трохи менше половини — на природні ліси. Показано розподіл лісових площ різних типів по основних масивах заповідника, з чого можна зробити висновки, що найбільше пралісів (близько 9 тис. га) зосереджено в Угольсько-Широколужанському масиві, у той час як природних лісів чи лісів, близьких до природних, найбільше в Мармароському масиві (майже 2,3 тис. га).

Важливою складовою частиною путівника є також розгляд динаміки, значення та цінності карпатських пралісів, й наявність саме цього підрозділу дає мені підставу вважати рецензовану книгу не просто одним з путівників, який допомагає туристам здійснювати пізнавальні подорожі, але також у значній мірі є науковою працею.

Нарешті, майже половину обсягу книги присвячено розгляду п'яти масивів заповіднику. Особливу увагу приділено ландшафтам, типам лісу, рослинному і тваринному світу та маршрутам, прокладеним по масивах. Мені здається дуже важливою інформація про історію розвитку цих масивів та розгляд найцікавіших місць — печер, скель, озер тощо.

Як ботанік, причетний до дослідження рідкісних рослин, не можу не звернути увагу на те, що саме ця група рослин у путівнику розглядається не завжди коректно. Наприклад, у розділі по масиву «Уголька-Широкий луг» цілком слушно згадано про зростання тут вузького ендеміка *Galium transcarpaticum*, але не сказано ким і коли він знайдений. Крім того, в наш час нові види не «відкриваються», а описуються, аконіт строкатий та чемерник червонуватий не є раритетами флори даного масиву, як стверджують автори. Щодо сосни гірської на Чорногорі, то вона не домінує у пралісах (с. 111), бо утворює зарості криво-

лісся як перехідна смуга від лісового до альпійського поясу, як слушно відмітили автори тут же, на с. 115.

До дуже рідкісних лісових рослин на Чорногорі віднесено плаун колючий та жовтець карпатський, тимчасом як вони у Карпатах взагалі і на території КБЗ зокрема трапляються досить часто.

Але у цілому ці похибки є дуже незначними і не впливають на загальне позитивне враження від путівника. Його появу потрібно всіляко вітати.

С.М. ЗИМАН